

עליונות בצה"ל - הצעה לגישה אינטגרטיבית

מאיר פינקל¹

מה היא עליונות צבאית רב־ממדית וכיצד ניתן להשיגה באופן ששובר את דפוס החשיבה הזרועית ב"סילואים"? המאמר עונה על השאלה באמצעות הצגת מספר הבחנות חדשות, בין עליונות גנרית (בבניין הכוח) לעליונות מצבית (בהפעלת הכוח) ובין עליונות טכנו־טקטית (המתבטאת במפגש בין פלטפורמות) לבין עליונות מערכתית (המתבטאת בזירת לחימה). לשימוש בהבחנות אלה מספר תרומות מחקריות לדיונים המתקיימים בימים אלה בנושא העליונות הצבאית הישראלית, לרבות בחינה מחודשת של אירועים מכוננים בהיסטוריה הצבאית. המחבר יוצק תוכן חדש למושג עליונות צבאית וממליץ לבנות עליונות גנרית בתחומים בהם יש לצה"ל יתרון כמו מודיעין, סייבר, ספקטרום ואוויר בצורה שתאפשר יצירת עליונות מצבית - מערכתית וטכנו־טקטית ביבשה במלחמה הקרובה.

מבוא

השגת עליונות תתרום בצורה משמעותית להשגת ניצחון מהיר ומכריע ולכן נדרש לפתחה בכל תחום אפשרי. באופן מסורתי קשור המושג 'עליונות' בחשיבה הצבאית הישראלית להשגת חופש פעולה אווירי, ומשם התפתח לתחומים אחרים, כמו ים, מודיעין, ספקטרום ועוד. הדיון בעליונות רב־זרועית ורב־ממדית נמצא עדיין בחיתוליו ולא ברור איזו צורה הוא יתפוס בשנים הבאות. במאמר זה אציג זווית מבט עקרונית על נושא העליונות, שאינה נוגעת לזרוע או לתחום - זאת אומרת אינה ב"סילואים" אלא בראייה אינטגרטיבית. אציג שתי הבחנות. הראשונה, בין עליונות המושגת לפני העימות באמצעות בניין כוח לבין עליונות הנוצרת בהפעלת הכוח ובין כזו המושגת ברמות המלחמה השונות. על בסיס המשגה זו, אתאר מחדש את ההיסטוריה של צה"ל, את מצבו הנוכחי, ואתמקד בהצעות לעתיד, תוך ניסיון לקשור

¹ תא"ל (מיל) ד"ר מאיר פינקל הוא ראש תחום מחקר במרכז דדו לחשיבה צבאית ולשעבר מפקד המרכז.

את נושא העליונות לרעיונות מתפתחים אחרים, כמו מהלומה. השנייה, ההבחנה שתוצג מייד בין עליונות ברמה הטכנו־טקטית ועליונות ברמה המערכתית (הקרובה לעיתים הרמה האופרטיבית). לטענתי תהיה ההבחנה זו תרומה חשובה לצה"ל, כיוון שהיא תעזור ב"פירוק" הסכמתיות המאפיינת את הדיון בעליונות זרועית / תחומית ותאפשר מיקוד ברזולוציה גבוהה יותר, כדי ליצור עליונות צה"לית רב־ממדית. המאמר יתמקד באיום הייחוס המרכזי של ישראל במעגל ראשון - חזבאללה.

עליונות גנרית באמצעות בניין הכוח ועליונות מצבית באמצעות

תחבולנות בהפעלת הכוח

ראשית, לצורכי הניתוח אציע להפריד בין עליונות 'גנרית' / בסיסית / א־פריורית, המפותחת בבניין הכוח, לבין עליונות 'מצבית' אשר ניתן ליצרה בשדה הקרב, גם אם לא פותחה עליונות בבניין הכוח. הראשונה נובעת מיתרון איכותי שיש לגוף צבאי על יריבו. מכיוון שהיא מבוססת על יתרון איכותי, היא מתקיימת עקרונית בכל מצב לחימה ומכתיבה (במגבלות החריגה מהנורמה) את תוצאות הקרב עוד לפני שהתחיל. דוגמה להמחשה היא העליונות של השריון הגרמני נגד חיל הפרשים הפולני ב־1939. זו הייתה עליונות שהוכנה בבניין הכוח והיא הייתה בכל רמות המלחמה (ראה מטה). מושג הקיים בצה"ל, 'עליונות מאפשרת', ידון בהמשך, והוא סוג של עליונות גנרית המושגת בבניין הכוח. עליונות גנרית מושגת באמצעות תהליכי בניין כוח שונים, לא בהכרח בתחום אמצעי לחימה, ולעיתים תוך התמקדות בפיתוח מיומנות כוח האדם (ראה מטה בהקשר מלחמת ששת הימים).

הסוג השני של העליונות יכונה כאן 'עליונות מצבית'. עליונות זו נוצרת מהפעלת כוח ספציפית בשדה הקרב, כזו היוצרת יתרון לזמן מוגבל ובהקשר מסוים של המלחמה, אשר לא בהכרח יהיה ניתן לחזור עליו בשנית. עליונות כזו, אפשר ליצור גם כאשר יחסי הכוחות בקרב שני הצדדים מאוזנים (במובן הכמותי העקרוני) או אפילו לרעת צד מסוים, אך הוא מפעיל את כוחותיו באופן כזה הממצה אותם טוב יותר מהאחר, לדוגמה, באמצעות תחבולה (דוגמאות: מבצע יפתח במלחמת העצמאות; קרב אום כתף במלחמת ששת הימים; מערכת הצליחה במלחמת יום הכיפורים). באופן עקרוני ובהקשר לאתגרי צה"ל הנוכחיים, עליונות מצבית נדרשת להיות מושגת בהתקפה, שבה קיים מרחב גדול לתחבולנות וליוזמה, ביחס למרחב המתאפשר בהגנה.

עליונות ברמות המלחמה - טכנו־טקטית ומערכתית

שנית, אציע להבחין בין עליונות טכנו־טקטית לעליונות מערכתית (הרמה המערכתית של המלחמה - operational level of war). בראשונה, מושגת העליונות ברמת המפגש בין אמצעי הלחימה. דוגמה להמחשה - לאורך שנים התבסס המענה לנ"ט על הגנת הטנק הבודד: בלטים במג"ח, מיגון מודולרי במרכבה, מיסוך עשן, גלאי לזירות בכל

הטנקים ועכשיו מעיל רוח. המענה מנסה להתמודד עם הנ"ט במישור הטכנו-מבצעי, הבעיה היא שמדובר בהיקפי רק"ם גדולים שאי אפשר למגן את כולם באפקטיביות. הרעיון של עליונות מערכתית (לפירוט ראה מטה) משמעו לחפש פתרון שאינו מבוסס על הטנק הבודד, אלא על פעולה של צה"ל (יבשה-אוויר-ספקטרום) שתפגע ביכולת הנ"ט לפני שהוא פוגש את הטנק. כאשר קיימת עליונות טכנו-טקטית, נדרש לצבור הצלחות במפגשים טקטיים רבים שיצטברו לכדי הצלחה מערכתית ואסטרטגית. עקרונית, ניתן לפתח עליונות טכנו-מבצעית רק בתהליך בניין הכוח ולכן לצורך הדיון היא תוגדר כעליונות גנרית (לפירוט בהקשר הגנריות ראה מטה).

העליונות המערכתית נוצרת כאשר צד א' בונה בתהליך בניין הכוח, יכולת מערכתית (מלשון מערכת, system) המאפשרת לו עליונות ברמה המערכתית או יוצרת תנאים במרחב הלחימה המאפשרים לכוחות הטקטיים להיות אפקטיביים גם אם אין להם עליונות טכנו-טקטית. דוגמה לכך היא אמנעת כוחות דרג שני של האויב באמצעות השמדתם מנגד, לפני שהגיעו לחזית, אשר מחד גיסא אמורה להשפיע על קבלת ההחלטות של הדרג המערכתי של היריב ומאידך גיסא, מאפשרת לכוחות בחזית להתמודד באופן טוב יותר עם האויב מולם, בלי לחשוש מיכולת שימור התנע ההתקפי שלו.

במאמר זה, משמעות המילה 'גנרית' היא גם כי העליונות אמורה להיות מול איום הייחוס המרכזי שאליו מתכוון צה"ל. לצורך ההמחשה, עליונות גנרית טכנו-מבצעית של הטייס הישראלי, הייתה מול הטייס המצרי, הטייס הסורי והטייס הירדני; עליונות גנרית ברמה המערכתית במבצע 'מוקד' הייתה מול כל חילות האוויר של מדינות ערב; וזו שהושגה במבצע 'ערצב 19' במלחמת לבנון השנייה מול מערך הטק"א הסורי שנפרס בבקעא בלבנון, תוכננה להתמודד עם מערך ההגנה הסורי ברמת הגולן, ולכן גם אותה ניתן לכנות גנרית. אם ניקח דוגמה זו לימינו, הכוונה תהיה יכולת התמודדות עם תמ"ס של חזבאללה ושל חמאס.

שתי המשגות אינן עומדות אחת מול השנייה, אלא משתלבות ויוצרות הרכבים שונים. כך למשל, המצב הרצוי בבניין הכוח, הוא לפתח עליונות גנרית בשתי הרמות בוז'מנית - ברמה הטכנו-טקטית וברמה המערכתית. עליונות כזו הושגה בנקודות ייחודיות בהיסטוריה, שבהן צד אחד הקדים לאמץ התפתחויות טכנולוגיות או תפיסתיות בעוד השני התעכב בכך, או במקרים שבהם התרבות הצבאית של צד ב' לא אפשרה לו למצותן.² רוב ההיסטוריה הצבאית מתארת מצבי ביניים שבהם מושגת עליונות גנרית באחת מן הרמות, או שהיא איננה קיימת כלל, ואת מקומה מחליפה עליונות מצבית - תלוית תפקוד של הכוח הלוחם בשדה הקרב. כמובן שעליונות מצבית רגישה הרבה יותר ביישומה מאשר עליונות גנרית.

² דוגמאות: ערב מלחמת העולם השנייה ניצלה גרמניה את ההתפתחות בתחום לוחמת השריון מהר יותר מצרפת ומאנגליה; באמצע שנות ה-70 ניצלה ישראל את מזעור המחשוב כדי לפתח פצצות מונחות נגד סוללות הטק"א.

טבלה מסכמת בנושא ההמשגה עם דוגמאות להמחשה

רמה מערכתית, יכולת מערכתית (system) מול מערך האויב	רמה טכנו־טקטית, קרב בין מערכת נשק למערכת נשק	מתי מושגת / רמת המלחמה שבה היא מושגת
מבצע 'מוקד', מבצע 'ערצב 19'	קרבות אוויר־אוויר במלחמת ששת הימים ובמלחמת יום הכיפורים	גנרית - בניין הכוח אל מול תרחיש איום מרכזי
קרב אום כתף במלחמת ששת הימים מערכת הצליחה במלחמת יום הכיפורים	צג"ם 63 בפיקוד נתק'ה ניר בקרב אום כתף במלחמת ששת הימים ³	מצבית - בהפעלת הכוח, מפצה על אי־יכולת בניין הכוח להשיג עליונות גנרית

ניתוח העליונות של צה"ל במלחמות הסימטריות דרך משקפי ההמשגה החדשה

במלחמת ששת הימים הייתה לצה"ל עליונות גנרית טקטית באוויר - מטוס מול מטוס - אשר נבנתה בשנים שלפני המלחמה והתבססה על יכולת אישית ועל מיומנות הטייס הישראלי; וביבשה - טנק מול טנק - עקב פיתוח שיטת תותחנות הטנקים ומיומנות הצוותים, שאפשרה פגיעה בטנקי אויב בטווחים רחוקים ופיצתה על יחסי הכוחות ועל מגבלות של חלק מן הטנקים הישראליים; במבצע 'מוקד' נוצרה עליונות גנרית־מערכתית (על בסיס מודיעין, אימון טייסים, פצצות חודרות מסלולים, הפתעה, פעולה במקביל ועוד); בקרב אום כתף של אוגדה 38 בפיקוד אריאל שרון נוצרה עליונות מצבית, שניתן לכנותה מערכתית, באמצעות הפעלת כוח תחבולני שצמצמה את יתרון המגן המצרי שנערך במתחם מבוצר.⁴ יש לציין כי העליונות במלחמה זו - הן הגנרית והן המצבית, לא התבססה על אמצעי לחימה טובים יותר שהיו בידי צה"ל ביחס לאויבו, אלא על מיצוי כוח האדם שעמד לרשותו ויצירתיות מפקדיו.

³ רפי יקר. לחימת צג"ם 63 בקרב אום כתף - אבו עגילה, 5-6 ביוני 1967. זרקור היסטורי מיוחד במלאת יובל למלחמת ששת הימים, המחלקה להיסטוריה.

⁴ תוכנית ההתקפה כללה את הנקודות הבאות:
 *קידום הארטילריה לעמדות שמהן תוכל להנחית אש מדויקת על המתחם המצרי.
 *חסימת הכוח המצרי מעורפו, ומניעת הזרמת תגבורת מצרית אל שדה הקרב ובמקביל, תקיפת המערך המצרי ממזרח. כמו־כן, חסימת הציר המוביל מקוסיימה לאום־כתף כדי למנוע תגבור מצרי.
 *הנחת צנחנים ממוסקים בעומק המערך המצרי, במטרה להשמיד או לשתק חלק מהארטילריה המצרית.
 *ביצוע איגוף צפוני ותקיפת תעלות הלחימה המצריות מצפון על־ידי כוח חי"ר, במטרה לאפשר לכוח העיקרי לפלס ציר דרך שדות המוקשים ולהתקדם מערבה.
 *פריצת כוח הטנקים אל תוך המתחם המבוצר וכיבושו.

לאחר מלחמת ששת הימים נטרל, עקרונית, הכוח הערבי באמצעות בניין כוח מבוסס טק"א וטיילי נ"ט, את העליונות הישראלית הגנרית מבוססת כוח האדם (הטייס, הטנקיסט ומפקדי העוצבות). גם **במלחמת יום הכיפורים** לא היה לצה"ל יתרון טכנולוגי - לא באוויר ולא ביבשה:

ברמת הגולן: ביבשה - הייתה עליונות גנרית טכנו־טקטית של טנק מול טנק (דומה לזו שהייתה להם במלחמת ששת הימים), אך עקב יחסי הכוחות שילמנו מחיר כבד למרות זאת. בהצלחה בבלימת הטנקים הסוריים ואחר־כך בקרבות ההבקעה, נשענו הכוחות על עליונות טכנו־טקטית בלבד. באוויר - תוכננה יצירת עליונות מערכתית באמצעות מבצע "דוגמן" (שכלל מערכת רבת מרכיבים ומשוכללת ובה מל"טים להטעיה, הפעלת ל"א, תקיפות בחימושים מסוגים שונים) אשר היה אמור לפצות על השוויון / הנחיתות בין המטוס הבודד לסוללת הטק"א. בשל כישלון המבצע נותר חיל האוויר ללא עליונות משום סוג בזירה זו.

בחזית התעלה: ביבשה - לא הייתה עליונות טכנו־טקטית, אלא נחיתות טכנו־טקטית של הטנק מול הנ"ט. צליחת התעלה הייתה יצירת עליונות מצבית ברמה המערכתית שמוצתה אסטרטגית. באוויר - המצב היה דומה לזירת רמת הגולן, עד ל־22 באוקטובר, שבו הושגה במבצע 'מפצח 25' עליונות מצבית מערכתית על־פי הדפוס שתוכנן לפני המלחמה.

בזירה הימית: הושגה עליונות גנרית טכנו־טקטית בקרב בין סטי"ל לסטי"ל באמצעות השימוש בטיל הגבריאל והפעלת ל"א נגד טילי הסטיקס של האויב.⁵
במלחמת שלום הגליל - באוויר - הופעלה עליונות גנרית ברמה המערכתית מול מערך הטק"א הסורי בבקעה במבצע 'ערצב 19'⁶ ועליונות גנרית מערכתית וטכנו־טקטית מול מטוסי הקרב הסוריים.

בשנות ה־90, תפיסת האש מנגד אל מול מאסות שריון סוריות תוכננה ליצור עליונות גנרית ברמה המערכתית כדי לא להישען על העליונות הטכנו־טקטית שעדיין נשמרה בקרבות שריון בשריון. עליונות זו לא הופעלה מעולם בשדה הקרב, אך היא אפשרה יצירת עליונות מצבית בתחילת שנות האלפיים בכל הקשור לסיכול ממוקד, תוך שימוש ביכולות מודיעיניות חדשות.

עליונות במלחמות א־סימטריות מאז 2006

רעיון הא־סימטריה נועד להתחמק מהעליונות הטכנו־טקטית והמערכתית הישראלית באמצעות שני דפוסי פעולה: הראשון - יצירת יכולת אש מנגד על העורף הישראלי, בעלת השפעה ברמה המערכתית, אשר "עוקפת" את תחומי העליונות המסורתיים של ישראל באוויר וביבשה; השנייה - מזעור תוצאות הפעולה הישראלית ברמה

⁵ שאול ברונפלד, "המהפכה בעניינים ימיים - שייטת הסטי"לים", **בין הקטבים 14** (צה"ל: מרכז דדו, 2017), עמ' 33-57.

⁶ מאיר פינקל, "בניין הכוח למבצע 'ערצב 19' (1973-1982)", **בין הקטבים 20-21** (צה"ל: מרו דדו, 2019), עמ' 89-117.

הטקטית וברמה המערכתית באמצעות פעולות ברמה האסטרטגית-מדינית, כגון העצמת אירועי פיגוע באזרחים באמצעות התקשורת הבין-לאומית ועוד. אין הכוונה כאן כי האויב ייצר עליונות ברמה האסטרטגית, אלא שהוא מאזן את העליונות הישראלית ברמה הטקטית וברמה המערכתית באמצעות דפוס פעולה חדש בעל השפעה מערכתית ובפעולות ברמה האסטרטגית - כאלו המשפיעות ישירות על העורף ועל מקבלי ההחלטות הישראליים. ב-2006, במלחמת לבנון השנייה, לא הייתה לכוחות היבשה של צה"ל עליונות גנרית טכנו-טקטית ביבשה מול מערכי המיקוש והנ"ט של חזבאללה - שילוב של פערים בטכנולוגיה לאיתור ולהשמדת אויב וכן פער מיומנויות בסיסיות בהפעלת הכוח. גם לא פותחה עליונות גנרית מערכתית ביבשה - מקבילתה של העליונות שפותחה בשנות ה-90 מול מאסות רק"ם. חיל האוויר נהנה אז מעליונות גנרית טכנו-טקטית ומערכתית, שאפשרה לו לתקוף בכל מרחב לבנון. עליונות זו לא סייעה לפער שהיה בכוחות היבשה, שכן סיוע לכוחות היבשה הוצא מתורת הלחימה של צה"ל בתחילת שנות ה-2000. באופן כללי, לא ראה צה"ל באיום הרקטות איום יחוס מרכזי ולכן היה בנחיתות מול האש תלוית המסלול של חזבאללה.

מאז מלחמת לבנון השנייה ועד 2020 חלף כמעט עשור וחצי של תהליך התפתחות ארגונית, טכנולוגית ותפיסתית בשני הצדדים. לחזבאללה (ולחמאס) היה קל יותר ליישם לקחים מהמלחמה ומהמבצעים בעזה מאשר לצה"ל, עקב היתרון לקוטן ועלות השינוי בהיבט המשאבי. נכון לימים אלו, למרות מאמצי צה"ל להשיג עליונות גנרית ביבשה, היא עדיין לא הושגה. יש לציין כי אין הכוונה שצה"ל אינו יכול לכבוש את לבנון או את עזה בכוחות היבשה העומדים לרשותו, אלא שאם יידרש לעשות זאת, המחיר שתשלם מדינת ישראל באבדות יהיה גדול ביחס למצב רצוי שבו תירכש מחדש עליונות. מערכות כמו 'מעיל רוח' לטנקי מרכבה ואמצעים נוספים, נועדו להחזיר את עליונות הטנק וצוותו מול איום הנ"ט, אך מבחינה כמותית, עלות הצטיידות רחבת היקף בטנקים כאלה מול עלות משגרים וטילי נ"ט חדישים עדיין גדולה מאוד, ולא ניתן להגדיר כי צה"ל נטל בחזרה את העליונות הטכנו-טקטית מידי האויב.

גם ברמת לוחמי החי"ר נותר המצב דומה מול לוחמי חזבאללה. היתרון האנושי הממוצע שהיה ללוחמי צה"ל על זה של מאסות הלוחמים המצרים והסורים, החל לדעוך כבר ב-1973, וכיום הוא אינו קיים, שכן חזבאללה מחזיק כוח לוחם קטן ביחס לצה"ל, ולכן איכותי יחסית מבחינה אנושית. כיום, לאחר מלחמת האזרחים בסוריה, צברו לוחמים אלה ניסיון לחימה והפעלת אמל"ח המהווה בעבורם ניסיון קרבי משמעותי. יתרה מכך, חזבאללה מאורגן ונערך בעיקר לקרבות הגנה או למתארי התקפה מוגבלים בטווח פעולתם שאותם הוא מתכנן לבצע, מה שמאפשר לו להגיע למיומנות גבוהה בביצועם.⁷

⁷ מאמר מערכת, "הרמטכ"ל לשעבר: "חיזבאללה בנה כוח פשיטה של אלפי לוחמים"", אתר ישראל היום (21.11.2019).

ייתכן כי פיתוח העליונות הטכנו־טקטית בתת־הקרקע, תטה את הכף חלקית לטובת צה"ל. כיווני פעולה ליצירת עליונות גנרית טכנו־מבצעית שהוצעו בשנים האחרונות מתמקדים בפיתוח יכולת איתור תקיפה רשתית (את"ר) בצוות הקרב הפלוגתי והגדודי.⁸ עליונות גנרית מערכתית ביבשה קשה להשיג מול אויב מבוזר ונעלם וכרגע אין פתרון בתחום זה (ייתכן כי רעיון ה"יירוט הקדמי" יאפשר יצירת עליונות כזו).⁹ בהמשך למה שצוין מעלה בהקשר עליונות גנרית, היא מתפתחת בעיקר כאשר צד אחד מקדים את השני באימוץ טכנולוגיות חדשניות אך נראה שכרגע אויבנו מיטיבים לעשות זאת, כמונו. גם החסמים שהיו להם בעבר בדמות מאסות אדם שנדרשו להפעלות מאסות אמצעי לחימה, נעלמו,¹⁰ כאשר מדובר בהפעלת אמצעי נ"ט, נ"מ, אמצעי שיבוש ל"א וחסיומת GPS.

באוויר, התפתחויות בתחום מערכות ההגנה הסוריות, הזולגות לידי חזבאללה, והמעטה האסטרטגי הרוסי, יוצרים איום על עליונות אווירית גנרית ארוכת שנים (לפירוט ראה מאמרו של אמנון עין דר בגיליון זה), בעיקר בזירה הסורית. מטוס ה-F-35 אמור לאפשר עליונות גנרית טכנו־טקטית מול מערכות אלו, והעליונות הגנרית המערכתית נדרשת בהתאמה למול איומים אלה, כדי לאפשר מהלך פתיחה שיבטיח עליונות לכל משך המלחמה. במידה ולא תצלח פעולה מהסוג של מבצעי 'מוקד' / 'תגר' / 'דוגמן', ייאלץ החיל להשתנות תוך כדי לחימה כדי לא לחזור שנית על תרחיש מלחמת יום הכיפורים (השיתוק אחרי כשלוש שבועות 'דוגמן' 5' והזמן שארץ עד ההתאוששות במבצע 'מפצח' 25').

בראייה לעתיד

עליונות גנרית רב־ממדית

בראייה רב־ממדית, ייתכן וצה"ל יוכל להשיג עליונות גנרית מערכתית בסייבר, אשר תאגבר את אפקטיביות שאר כוחות צה"ל ותפצה על העדר העליונות הטכנו־טקטית באוויר או על שחיקתה (מול טק"א ושיבוש GPS), ביבשה (מול נ"ט) ובים (מול טח"י). המושג "עליונות מאפשרת" מתאים לדפוס פעולה כזה וניתן להחילו גם על עליונות מודיעינית (מאפשרת בעבור פעולה בכלל התחומים והממדים) ועל עליונות אווירית (המאפשרת פעולה ביבשה ובים). להבנתי, השימוש בעליונות גנרית מערכתית שהושגה בתחום אחד כדי לפצות על שחיקת עליונות בתחומים אחרים, הוא מרכיב מפתח ביצירת עליונות גנרית רב־ממדית. לצורך מיצוי פוטנציאל כזה,

⁸ עמי רוחקס־דומבה, "חופת את"ר עוברת למעשים: מערכת 'הדק חכם' תאפשר מרחב אש דינמי", אתר *Israel defense* (7/03/2018).

⁹ שלומית רודניצקי, "מכיפת ברזל ל"תקרת זכוכית"', **בין הקטבים 16-17** (צה"ל: מרכז דדו, 2018), עמ' 61-81.

¹⁰ מאיר פינקל ויניב פרידמן, "שבעה עשורים ליתרון האיכותי של צה"ל: השתנות התפיסה לגבי מהות היתרון האיכותי של צה"ל על אויביו, השתנות היתרון האיכותי בפועל וכיוונים לעתיד", **בין הקטבים 9** (צה"ל: מרכז דדו, 2016), עמ' 43-66.

נדרש לחזק את תפקוד המטכ"ל בהכוונת בניין הכוח, כמו זה שנעשה, למשל, עם הקמת חטיבת השילוח באג"ת.

עוד אציע, כי תהליך בניין הכוח יתקשה לפתח בשנים הקרובות עליונות גנרית בכל התחומים. ההמשגה המוצעת כאן עשויה לעזור לקבוע באלו תחומים על בניין הכוח של צה"ל להתמקד ובאלו תחומים על צה"ל להישען על יצירת עליונות מצבית. צה"ל חייב להבין כי מצבו העקרוני מול חזבאללה דומה עקרונית למצב האמריקאים מול הרוסים והסינים – איבוד עליונות גנרית ארוכת שנים מבוססת טכנולוגיה (ראו מאמרו של שמואל שמואל בגיליון זה). צה"ל נדרש כעת לקבל החלטות קשות, ההמשגה והדיון שהוצגו במסמך זה עשויים לסייע.

עליונות מצבית (ומהלומה)

בראייה לעתיד, נראה כי בתחום לוחמת היבשה, לא יהיה מנוס מלהישען בשנים הקרובות על עליונות מצבית, עד השגת עליונות גנרית. המחסום בפני יצירת עליונות מצבית טכנו־מבצעית בלוחמת היבשה נובע, להבנתי, מהישענות ארוכת שנים על עליונות גנרית טכנו־טקטית מול הפלסטינים, אשר אפשרה פעולות מוצלחות ללא צורך בחשיבה מבצעית יצירתית וקיבעה נורמות פעולה מצמצמות סיכון, תוך צמצום החשיבה התחבולנית ונוטלת הסיכונים. מענה לכך יכול להיות בדמות יצירת עליונות מצבית ברמה המערכתית, כמו איגופים מערכתיים של מערכי ההגנה של האויב והגעה למרכזי הכובד שלו בעומק, זאת מבלי שהאויב יוכל להשפיע על כך כמעט, עקב חולשתו ברמה המערכתית. לצורך כך, נדרש למצוא פתרון לירי על העורף, אשר ימשיך להתבצע מאזורים מאוגפים אלה. רעיון רצף המהלומות שהציע לאחרונה הרמטכ"ל כוכבי¹¹ – אשר נועד להוציא את האויב משיווי משקלו המערכתי והאסטרטגי – יכול גם הוא לפצות על קשיים בהשגת עליונות טכנו־מבצעית גנרית ומצבית בתמרון היבשתי של צה"ל. לשם כך נדרש לתכנן את המהלומות באופן שביצוען יאפשר לאגבר באופן מקסימלי תחומים שבהם אין כיום לצה"ל עליונות גנרית. היבט אחד לדוגמה, העולה מגישה כזו, הוא התזמון והמרחב שבהם מופעלת מהלומה, כדי שהשפעתה המאגברת על תמרון כוחות היבשה, תהיה מרבית. בתרשים הבא אציע כיצד יצירת עליונות גנרית בתחומי עליונות שונים צריכה לסייע ולפצות בתחומים אחרים שבהם קשה להשיג עליונות כזו. בתרשים מוצג מצבו הנוכחי של צה"ל ומוצע כי עליונות גנרית בתחומי האוויר, המודיעין, הספקטרום והסייבר יופעלו כדי לאפשר ליבשה לפתח עליונות מצבית. אם זה יעשה, זו תהיה הדגמה ראשונה של עליונות רב־ממדית.

¹¹ יובל אזולאי ועמירם ברקת, "הרמטכ"ל כוכבי לא מחכה לתקציב: התר"ש הבאה של צה"ל תמומש החל מינואר הקרוב", אתר גלובס (24.10.2019).

כיווני פיתוח עליונות בצה"ל בטווח הזמן הקצר (מיקוד במלחמה מול חזבאללה)

סיווג/תחום	אווירית	מודיעינית - מאפשרת	יבשתית	בספקטרום ובסייבר
גנרית בבניין הכוח	מערכתית			
	טכנו־טקטית			
מצבית - בהפעלת הכוח	מערכתית			
	טכנו־טקטית			

בראייה לעתיד, רצוי להגיע למצב שבו הריבועים הירוקים של היבשה, יעברו לחלק של העליונות הגנרית ויוכלו לתרום להשגת עליונות רב מימדית, אם גנרית ואם מצבית, כדי לחפות על פערים שמטבע תופעת מירוץ החימוש צפויים להתפתח בעתיד בתחומים אחרים בהם העליונות הגנרית קיימת כרגע.

סיכום

לאורך שנים עוסק צה"ל בבניית עליונות על יריביו, בין אם במוצהר, כמו בתחום האווירי, ובין אם שלא במוצהר, כמו ביבשה. עד היום, נעשה הדיון בצה"ל בעניין זה, כמו בעניינים רבים אחרים, ב"סילואים" זרועיים ותחומיים. ההמשגה המוצעת במאמר זה, ובעיקר ההפרדה בין יצירת עליונות טכנו־טקטית מבוססת המפגש בין מערכות לחימה ובין יצירת עליונות מערכתית במרחב הלחימה, יכולה לסייע למקד את מאמצי צה"ל, הן בבניין הכוח לטווח הקצר והן בבניין הכוח ארוך הטווח. במקום לנסות (ניסיון לא ריאלי, לטעמי) ולהגיע לעליונות בכלל התחומים (אוויר, יבשה, מודיעין וכו'), הפירוק של העליונות בכל תחום לגנרית ולמצבית ובעיקר לטכנו־מבצעית ומערכתית, יאפשר להגדיר בצורה ריאליית יותר, מה ניתן להשיג ובאיזה טווח זמן. הגדרה זו תאפשר למצות את התחומים שבהם קל יותר להשיג עליונות ובאמצעותם לפצות על התחומים שבהם אנו מתקשים לעשות זאת. חשוב לציין שהמטכ"ל ומפקדי הזרועות הרלבנטיים צריכים לפעול בהתאם, תוך היפרדות מהתרבות המתמקדת בראייה זרועית, כדי להכווין תרגום עליונות גנרית בתחום אחד כך שתסייע לתחום אחר וכן כדי לוודא שבזמן אמת נדע לתרגם עליונות גנרית בתחום מסוים לעליונות מצבית בתחום אחר.